

мовленнєвого етикету, наприклад: «**Прийміть мою глибоку подяку, Пане Редакторе, за *Ваші* вказівки та поради**» [1, 159]. Маркерами вияву соціального статусу комунікантів у проаналізованому епістолярії є займенники, з їх допомогою передається службова ієрархія, ступінь знайомства, характер стосунків, тобто формальний чи неформальний рівень комунікації, наприклад: «**Мені дуже незручно, що я так довго не відповідала на *Вашого* ласкавого листа, але справа в тому, що лист *Ваш* був для мене справжньою щасливою несподіванкою**» [1, 159]. Указані засоби створюють офіційну, поважну атмосферу спілкування між дописувачкою та адресатом.

Маркерами прихильності, пестливості, дружнього, ласкавого ставлення до адресата виступають демінутивні утворення зі зменшено-пестливими суфіксами та експресивно забарвлена лексика з позитивною оцінністю, наприклад: «**Натусенько, золотенька і хороша, як же ж і я радію, що маю тебе. Я теж, якщо люблю когось, то цілою душею**» [1, 180]; «**Михайлику єдиний, зустріч моя найсвітліша!**» [1, 215]. Ці лексичні засоби передають ефект невимушеного спілкування, підкреслюють статусну рівність.

Отже, функції маркерів соціального статусу в проаналізованому листуванні Олени Теліги виконують такі лексичні засоби, як професіоналізми, літературознавча лексика, різні предметно-понятійні групи слів, офіційно-шаноблива форма 2-ої особи множини особових займенників, емоційно-оцінна лексика тощо, які вказують на сферу діяльності або соціальне становище дописувачки у певний період комунікації, виступають показниками службової ієрархії, ступеня знайомства, характеру стосунків, тобто формального чи неформального рівня спілкування.

Література

1. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації. Київ: Вид-во НАН України, 1998. 194 с.
2. Телеки М. М. Соціальні категорії модусу в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 20 с.
3. Теліга О. Вибрані твори. 3-тє вид. Київ: Смолоскип, 2014. 534 с.

Панченко Г. В.,

магістрант,

Бердянський державний педагогічний університет,

науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **С. М. Глазова**

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРВИННИХ І ВТОРИННИХ ТОПОНІМІВ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНИЙ ВОРОН. ЗАЛИШЕНЕЦЬ»

Вивченням частин мови присвятили дослідження багато відомих науковців – В. В. Виноградов, В. М. Русанівський, Л. В. Щерба, П. Ф. Фортунатов,

О. М. Пешковський, Д. М. Ушаков, О. О. Шахматов, О. К. Безпояско, В. О. Горпинич, І. К. Кучеренко, К. Г. Городенська І. Р. Вихованець та ін. Традиційна граматики виділяє десять частин мови. Провідна роль іменника вмотивована семою предметності, відтвореною кількісно переважаючим набором лексем словникового складу [1, 45–46]. Але якщо іменнику як частині мови в мовознавстві вже присвячено низку досліджень, то аналіз його лексико-граматичних розрядів, зокрема власних назв (первинні і вторинні іменники) у художніх творах не здійснено, що й зумовлює **актуальність** нашої роботи.

Мета дослідження – виявити та охарактеризувати первинні та вторинні топоніми в романі В. Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець».

Серед досліджуваних первинних і вторинних власних назв у романі «Чорний Ворон. Залишенець» Василя Шкляра антропоніми займають більшу частину, адже в художніх текстах є важливим іменування персонажів та форми імен, якими персонажі називають один одного. Друге місце за чисельністю власних назв, наявних у романі Василя Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець», посідають топоніми – назви будь-яких географічних об'єктів [2, 65–66]. Це дуже давні власні назви, котрі мають часто непрозору семантику, оскільки їх виникнення загублене в часі і просторі [4, 690].

Географічні назви на карті України з'явилися не водночас, їх поява і розвиток тісно пов'язані із загальною історією народу, його культурою, релігією, рівнем суспільних відносин. Потреба в географічних назвах спочатку, очевидно, як у своєрідних первинних орієнтирах виникла досить давно і губиться в нетрях історії. Зміни історичних умов, війни, великі переселення племен і народів обов'язково позначаються на топонімії: забуваються і зникають старі назви, деякі з них частково або повністю перекриваються новими топонімами відповідно до потреб етнічної спільності [4, 690].

Топоніми в художньому творі можна поділити на 2 групи: «топоніми переднього плану», тобто такі, що безпосередньо стосуються місця дії героїв твору, і топоніми «заднього плану», які не локалізують подій, а тільки служать тлом, одним із засобів пов'язання їх з дійсністю [3, 15]. Використання географічних назв у художніх творах зумовлене потребою якнайточніше відобразити колорит і особливості того регіону, у якому живуть головні герої і відбуваються всі події. Так, чітко окреслене місце найбільше наближує читача до зображуваного.

У романі «Чорний Ворон. Залишенець» в основному представлені назви хуторів, лісів, річок, міст, рідше – назви країн, згадуваних героями. Ці топоніми є як первинними, так і вторинними. Вторинні назви у творі переважають.

Первинні географічні назви в романі Василя Шкляра репрезентовано переважно назвами міст: *Москва, Умань, Шпола* («Після земської школи батечко послав мене аж до **Москви** на математичні курси» [5, 106]; «...перед лютневою революцією він дістав призначення до Другої дивізії, яка дислокувалася тоді в **Умані**» [5, 31]; «Ми земляки, я зі **Шполи**» [16, с. 34]), річок: *Ірдинь, Збруч* («Її хата стояла глибоко в лісі серед боліт, що тяглися вздовж вузької річечки **Ірдинь**» [5, 12]; «Коли в листопаді двадцятого петлюрівці відходили за **Збруч**,

Ярко вирішив пробиратися додому...» [5, 46]).

Похідні топоніми утворюються морфологічним і лексико-семантичним способами. Найпродуктивнішим способом є суфіксація, наприклад, **-ище-** («Співали так, наче Україною було насамперед їхнє **Городище** та довколишні села біля нього...» [5, 49]), **-иця-** («Любо було дивитися, як він хвацько тримається на коні, що дістався йому від отого безбожника, котрого встrelила блискавка на вершечку гори **Стрилиця**» [5, 338]), **-ин-** («Ворон вирішив, що для такої балачки вистачить двох десятків козаків, аби менше привертати увагу на під'їзді до **Лебедина**» [5, 56]).

Підсумовуючи, зауважимо, що власні назви в системі художньо-зображувальних засобів мови роману В. Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець» посідають важливе місце, що зумовлено їхніми стилістичними можливостями. Функціонування антропонімів та топонімів у творі письменника – це прояв його літературної індивідуальності та художньої майстерності. Антропоніми займають більшу частину власних назв.

Література

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
2. Глазова Н. О. Первинні та вторинні антропоніми в романі В. Шкляра «Чорний ворон. Залишенець». *Українська мова на порубіжжі ХХ–ХХІ сторіччя: мовознавчий та лінгводидактичний аспекти*: Матеріали ІІ Всеукраїнської заочної науково-практичної студентської конференції до 85-річчя заснування Бердянського державного педагогічного університету (м. Бердянськ, 9 листопада 2017 р.): збірник тез; гол. ред. М. М. Греб. Бердянськ: БДПУ, 2017. С. 65–66.
3. Карпенко Ю. Мова топонімів – мова землі. *Урок української*. 2000. № 10. С. 15–17.
4. Українська мова: енциклопедія / ред. кол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
5. Шкляр В. Залишенець. Чорний Ворон. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 375 с.